

Szemle

Iskolakultúra 2003/11

Potter mánia ötödször. (2003) Hahn R. Veronika tudósítása. *Népszabadság*, jún. 28.
Smith, S. (2001): *És megteremtette Harry Pottert...* Nemzeti Könyvklub, Budapest.

Wild Judit (2003): Harry Potter: menekülés és szappanopera nem csak gyerekeknek. *HVG online*, 07.15.
Interjú J. K. Rowlinggal. *BBC online*, 2003.7.02. 15:57.

Vajda Zsuzsanna

Harry Potter és a Dekonstrukció avagy dekonstrukció és harry potter

Mi történik azáltal, hogy ezzel (ezekkel) a címmel (címeikkel) íródni kezd ez a dolgozat: „egy lapon említődik”, az „és” kötőszóval egymás mellé helyeződik két fogalom. A szöveg kiemelt, kezdőpozíciójába kerülő két entitása ezáltal óhatatlanul valamiféle viszonyba kerül egymással, sőt a konjugáció következményeképp egyenértékűsége tesz szert. A szerző ezen aktussal szeretné saját meglátásának jelentőségét kiemelni, hiszen a címben szereplő két szó jelentésmezeje, használati köre első ránézésre csekély érintkezési felületet sejtet...

Nem mindegy a két szó sorrendje. ha az „és” kötőszó tisztán formális logikai olvasatát nézzük, a sorrendnek nem lenne jelentősége, hiszen konjunkció esetén az állítások igazságértéke nem változik azok felcserélésével. Amennyiben azonban a szavak rendjében az első változatot követjük, óhatatlanul az eddigi Harry Potter-kötetek címének formulája íródik újra, vagyis azok szüzséje áthatja ezt az írást. A kötetek címe tehát egy retorikai olvasatot implikál, mely a pozitív hős és az őt megtorpanásra kényszerítő jelenség klasszikus konfliktusát előlegezi meg, ahol szó sincs már egyenrangú viszonyról. A hős – akinek neve nem véletlenül előzi meg időben a másik entitás megnevezését – uralja a szöveget, míg a jobb oldali (avagy későbbi) tag belőle származik, belőle nyeri (sőt: általa veszti is el később) értelmét: előbbi szubsztanciális, utóbbi akcidentális eleme a látszólagos konjunkciónak.

Úgy tűnik, hogy a felsorolás nyelvi alakzatának névként való szerepeltetése mindig hasonló implikációt eredményez. Nézzük példaként azokat az ötvenes években divatos – ma ismét gyakori – könnyűzenei zenekarneveket, ahol a frontember

neve az első tag és utána következik az együttes, vagyis egy csoport megnevezése (Buddy Holly és a Tücsök, Nick Cave and the Bad Seeds). Említhetnénk azonban az „X. Y. és Társa” típusú cégelnevezési paradigmát is, amely virágkorát a századelőn élte, de ma is előfordul. Általánosságban kijelenthetjük, hogy amennyiben az ilyen típusú nevek egy tulajdonnévből (egyedi szubjektumot jelölő nyelvi formulából) és egy köz- vagy csoportnévből állnak, akkor az egyedi entitást jelölő nyelvi elem időben mindig megelőzi a másikat.

Ha pedig *Nietzsche* „Retoriká”-jának alaptéziséhez ragaszkodunk és elfogadjuk a nyelv alapvetően retorikus természetét (1), akkor nem tehetünk mást, mint hogy azt állítjuk, nem véletlen ez a sorrendiség, a nyelv által konstruált szubjektum illuzórikus elsőbbsége. Vagy, *Paul de Man* metaforájával élve (2), azt állítjuk, hogy a „puszta retorika” elfedi előlünk a valóságot vagy inkább az igazságot, miszerint nincs rajta kívül valóság; valamint hogy szabadjára engedi „az én felfedezésének kulcsa” trópust, mely a szövegben annak szimbólumává válik, ahogy a nyelv kiragadja kezünkéből a megoldhatóság kulcsát, amennyiben nem képes nem retorikusan

működni, és csak saját fegyverét, a retorikát használhatjuk fel ellene. Éppen úgy, mint Harry Potter és barátai, amikor a szárnyas kulcsokat boszorkányseprűn vették üldözőbe. Igaz, ők pontosan tudták, mit keresnek, volt ajtó és rajta zár is, de hogy az hová vezet...?

Mindenesetre ha ennek az írásnak azt a címet adjuk, hogy „Harry Potter és a Dekonstrukció”, akkor ez oda vezet, hogy a szöveget behelyezzük abba a nyelvi hagyományba, melyben a regénysorozat is született. A „Harry Potter” szóval jelölt jelentésmező tehát nemcsak a címet, de az egész szöveget is uralja, vagyis a „dekonstrukció” jelentésbázisa alá kell rendelődjen neki, belépve Harry Potter világába.

Dolgozatom tehát azt vizsgálja, amikor a fikció, a szöveg és az azon kívülinek tűnő úgynevezett valóság kibogozhatatlanul összegubancolódik, a retoricitás eluralkodik, miközben kezünkől lassan kicsúszik a kezdetben oly jól körülhatárolt:

Harry Potter és a Dekonstrukció

A „Harry Potter” tulajdonnév jelöl egyrészt egy önálló entitást: egy szemüveges, sebhelyes homlokú gyereket, aki a varázslóvilág hőse; valamint a mindennapi nyelvhasználatban megnevezi a rowlingi mesevilágot annak összes már megtörtént (hisz az olvasás aktusában megtörténtté vált), illetve majd csak a jövőben létrejövő szövegkorpuszával együtt, míg bizonyos, már korábban meglévő szövegeket (például a mitológiából átvett történetek „eredetiit”, a pretextusokat) utólag értelmez át: „potteresít”. Ebből következően Harry Potter sok mindent bekebelez (bármilyen vézna, kicsi fiú), így a dekonstrukciót is.

Itt a szöveg szó nem csupán a leírt történeteket jelenti, hanem az összes olyan kulturális jelenséget is, melyet ezzel a szóval fémjelvezhetünk. Ezek a jelenségek nyilvánvalóan függetlenednek a szövegtől és önálló életbe kezdenek a valóságban, vagy-is tovább problematizálják valóság és fikció viszonyát. A „Harry Potter” szó tehát olyan retorikai formulává válik, mely sokféle, egymástól nagyon távol álló kulturális jelensé-

get képes helyettesíteni, hasonló trópusává válik, mint, mondjuk, Micimackó; egyre többször mondhatjuk-gondolhatjuk: „Ez olyan Potter-dolog!” Természetes, hogy ez a most íródó szöveg is beletartozik abba a halmazba, amit a nyelv „Potter-dolgokként” jelöl(het) és ami persze egy képlékeny csoport, hol tágul (például a Potter-filmek bemutatója vagy új kötet megjelenése környékén), hol szűkül. Vegyünk csak egy példát: a kereskedelmi forgalomba került „Mindenizű Drabszt”. Maga a név jelölője a regényben szereplő és így fikcionális tárgynak, mely olyan édességet jelent, amely tartalmazza a világ összes ízét, vagy még inkább metaforaként felidézi azt. A Magyarországon is megvásárolható változat nyilvánvalóan nem vállalkozhat erre a feladatra, de a piaci haszon reményében egy bizonyos összetételű cukordrabszt a „Mindenizű” névvel ellátva létrehoz egy újabb metaforát, hiszen a boltban megvásárolt édességről ezzel az aktuálisan elfogadjuk, hogy olyan, mint a fikcionálisan (a könyvben) létező. A hasonlóság valójában csak annyi, hogy ebben a drabsztban is van néhány furcsa íz, ezek azonban a csomagoláson felkiáltójellel vannak megjelölve, nehogy Dumbledore-hoz (3) hasonló kellemetlenség érjen bárkit is. Vagyis éppen a Harry Potter olvasásakor oly elevenen fellépő meglepetés, megdöbbenés állapota nem rekonstruálható, hiszen az a valós világban nem működhet: ha a drabszt jobban hasonlítana a regénybelihez, eladhatatlan lenne.

A regény, mely ugyancsak fikció, létrehoz magán belül egy újabb fikciót, amelyről elhitheti, hogy párhuzamosan működik a mi világunkkal, vagyis valóság, csak mi nem érzékelhetjük. Visszatérve a kulcsmetaforára: van zár, ajtó és szoba, van kulcsa is, csak mi nem juthatunk hozzá, mert nem vagyunk rá jogosultak. A világ tehát két csoportra oszlik: varázslókra és „muglikra” („Mugliknak hívjuk az ilyen mágia-mentes, varázst nem ismerő embereket.” (4)): a varázslók tudnak rólunk, mi nem tudunk, nem tudhatunk róluk. A regényből tudjuk, hogy olyan esetekben, ha egy „mugli” mégis valami furcsaságot tapasztal, ezért elkezd gyanakodni, netalán nyo-

mozni a párhuzamos világra utaló bizonyítékok után, a varázslók ezzel megbízott közigazgatási szerve (Mágiaügyi Minisztérium) felejtésátkot küld rá, hogy a leplezést elkerüljék. (5) A két, párhuzamosan működő világ között, akárcsak a regény írója és olvasója között, tehát csak egyirányú kommunikáció folyik: a „muglik” számára – vagyis számunkra – nem átjárható a két világot elválasztó határvonal.

Nem tudunk, nem tudhatunk róluk? Akkor én most miről írok? Éppen az olvasás aktuusa teszi problematikussá pozíciónkat, hiszen a beavatás elkerülhetetlenül bekövetkezett: a nyelv fellebbenti a titkot, elárulja őket, így mégiscsak tudunk róluk, tudunk Harry Potterről. Na igen, de ha tudunk róluk, akkor a könyv szerint már nem lehetünk „muglik”, mert a „mugli” nem tudhat, nem szerezhethet tudomást a varázslókról, nem hihet bennük. Tehát hit és tudás összekapcsolódik: nem „muglik” mindazok, akik tudják és hiszik is, hogy vannak varázslók. (A tudás még nem

feltételez egyben hitet is: Dursley-ék, annak ellenére, hogy sokszor megtapasztalták a varázslók létezését a saját bőrükön, mégis egész létezésükkel, minden mozdulatukkal tagadják azt.) Eszerint tehát mégsem két, hanem három csoport van: „muglik”, varázslók és olvasók, hiszen azáltal, hogy elkezdem nézni a filmet, olvasni a könyvet, felfüggesztem a kételyt, és hagyom, hogy a fikció eluralkodjon rajtam: „minden emberi tevékenység közül egyedül a művészet tarthat igényt az igazságra: 'A művészet a látszatot látszatként kezeli; éppen az a célja, hogy ne tévesszen meg, ezért igaz.'” (6) A varázserőt nem kapom

meg, de a varázslatban való hitet igen.

Másik lehetőség, hogy kijövök a mözből, illetve leteszem a könyvet, és ezzel egy Dursley-ékéhoz hasonló magatartást ismétlek meg: „Őszintén remélte (Dursley úr), hogy csak képzelődött, miközben ez a vágya is meglepte, mivel a képzelődés minden formáját határozottan elítélte.” (7) A fikciótól, a nem-álcázott hazugság minden formájától való félelem éppen hogy elárulja azt a végzetes szorongást, amely abból a rettegésből táplálkozik, hogy a vélt igazságra épülő racionális világ nem mindenható, és bármikor

felfedheti az irracionális világot, amely lerombolja e világ fogódzóit, amikor felfedi azok képlékenységét, hazugságát. Rowling e minden embert előbb utóbb elérő sok helyett felajánlja a varázslólét lehetőségét vagy legalábbis annak illúzióját azáltal, hogy magához emel, a mindentudó narrátor pozíciójába helyez minket. „Amíg az ember az igazságot keresi a világban, mindaddig a vágy uralma alatt áll: csakhogy a vágy

örömet akar, nem igazságot; az igazságba vetett hitet akarja, vagyis e hit örömteli hatásait.” (8) Harry-vel együtt mi is kimenekülünk Londonból, és Roxfortból nézünk vissza a „muglikra”, vagyis már elhatárolódunk tőlük, egy másik nyelvet, retorikát tanulunk: az embereket például már magunk is „muglik”-nak nevezzük. A fikció segítségével elhagytuk e szorongásokkal teli, varázsmentes világot.

Mivel, ahogy már említettük, a dolgozat címe összecseng az eddig megjelent kötetek címével, kézenfekvőnek tűnik, hogy megnézzük, milyen következményekkel jár mindez. Az összes kötet címe Harry

Kicsoda is valójában Harry Potter, aki nyughatatlanul keresi a rejtély megoldását, míg nem megtalálja azt, amire a legkevésbé várt, de a leginkább számított? Újra és újra megtalálja és elveszti önmagát abban az ellentétben, abban a harcban, melynek mindkét oldalán Ő áll, hiszen elpusztítva a Gonoszt (a Sötét Nagyurat) és a Jót (Szüleit), egyesíti őket magában. Minden újabb szöveg ezt az egységet kezdi ki, dekonstruálja, és így újrakezdedik a harc, melynek összecsapásában újjászületik az Én azáltal, hogy magába zárja önmagát és önmaga ellentétét a következő összecsapásig.

Potter és egy bizonyos jelenség kapcsolát tematizálja, és mint az egész szöveg jelölője, leszűkíti a szűzsét a címben szereplő jelenségek viszonyára. Ha most megfigyeljük a cím és a cselekmény viszonyát, kiderül, hogy mind a négy kötet sztorija leegyszerűsíthető egy közös sémára: Harry Potter megismerkedik egy számára új jelenséggel, mely valamilyen módon problémává is válik számára, majd ezt a problémát megoldja és így a jelenséget meg is szünteti: a Bölcsék követ meg kell semmisíteni, a Titkok kamrája örökre bezárul, a Trimágus kupát többet nem rendezik meg. Ahogy a most íródó tanulmány bekerül a Harry Potter-szövegtörzshez, úgy vetül rá ez a szűzsé-típus: ahogy haladunk a szövegben és egymásnak feszül Harry Potter és a Dekonstrukció, lassan feltárja magát előttünk a jelenség és amint a titok lelepleződik, a probléma jellemző módon megszűnik, ellobban.

De mit jelent megismerni a problémát, felfedni a jelenséget? Harry Potternél mindig azt, hogy megtalálja a jelenség sötét erőhöz, „Tudodkihez” fűződő viszonyát, akinek még a neve is retorikai formulába rejtőzik. Az új, az ismeretlen mindig vonzza a hőst, a felfedező, gondolkodó ént, hogy megértse azt, de „megérteni egyszerűen csak annyit jelent: képesnek lenni valami újat valami réginél és ismerősen a nyelvén kifejezni.” (9) És éppen ez válik végzetessé Harry-re és mindannyiunkra nézve, mert a jelenség, a szöveg mögött mindig ott rejtőzik a Gonosz, a pusztulás, az az öskonfliktus, melyből Harry Potter életét és végzetét nyeri. Jó és rossz mindent elsöprő, ősi harcát Harry Potter ugyanakkor élte meg, amikor árva lett, de megmenekült, újjászületett és egy új világot hozott létre, melyben a Gonosz kénytelen önmagát mindig az ismeretlenel álcázva, a nyelv mögé rejtve küzdeni. Harry Potter ereje abban áll, hogy egyedül őrzi – de nem ismeri! – azt a titkot, azt az erőt, mely leleplezi ellenfelét. Ennek az ősi titoknak manifestálódása a Gonosz által ütött seb, mely mindig visszaüt, felfedi a kézjegy tulajdonosát, de mégsem segít megérteni rejtélyét.

Ha minden megoldandó rejtély mögött, minden szöveg mögött, mely Harry-vel kapcsolatba kerül, a Gonosz áll, akkor így kell ennek lennie ezzel a szöveggel kapcsolatban is. Akkor kicsoda is valójában Harry Potter, aki nyughatatlanul keresi a rejtély megoldását, mígnem megtalálja azt, amire a legkevesbé várt, de a leginkább számított? Újra és újra megtalálja és elveszti önmagát abban az ellentétben, abban a harcban, melynek mindkét oldalán Ő áll, hiszen elpusztítva a Gonoszt (a Sötét Nagyurat) és a Jót (Születit), egyesíti őket magában. Minden újabb szöveg ezt az egységet kezdi ki, dekonstruálja, és így újrakezdedik a harc, melynek összecsapásában újjászületik az Én azáltal, hogy magába zárja önmagát és önmaga elmentétét a következő összecsapásig.

„Az azonnali összeomlás fenyegető veszélye, mely retorikai alakzatként nyilvánul meg, így e fenyegető veszély állandó ismétlődésévé válik. Mivel ez az ismétlődés időbeli esemény, szekvenciálisan elbeszélhető, ám amit elbeszél – a történet tárgya –, az pusztán alakzat.” (10) Ez magyarázza a Harry Potter – és minden sorozat! – létmódját, a szöveg végtelen ismételtőségét, melynek ez a szöveg is bizonyítéka.

Amint feltárul Harry Potter és a vizsgált szöveg viszonya, eljutunk annak megfogalmazásához, hogy mi is az a Dekonstrukció, és ezzel le is lepleződik a Dekonstrukció (és a többi retorikai alakzat) igazi neve: Voldemort. A szó, melynek pusztá reprodukálása akkora erővel bír, hogy a regénynek csupán két szereplője (Harry és Dumbledore) képes kimondani, és így létrehozni a viszonyt jelölő és jelölt közt, vagyis kapcsolatba hozni vele saját magát és ezzel párhuzamosan megsemmisíteni a név erejét. (11) Azaz most már mi is megtettük a megismeréshez vezető első és végső lépést: kimondtuk a nevét és felfedtük kilétét, azonosítottuk azzal a névvel, melyet meg akartunk, meg akarunk érteni.

dekonstrukció és harry potter

„A dekonstrukció nem olyasmi, amit mi adunk hozzá a szöveghez, hanem eleve az alkotja magát a szöveget.” (12) Vagyis

amit meg akarunk ragadni a nyelv által, az már régóta – eleve – benne van: egyrészt segít, másrészt gátol minket, és ahogy haladunk előre a szövegben, úgy zilálódik szét lassan az, amit igyekszünk összerakni. A dekonstrukció fogalma – mely az imént a Gonosz egyik megnevezése lett – és a szövegben vele kapcsolatba lépő Én, Harry Potter – aki magába olvasztja önmagát és önmaga ellentétét, és aki már azt sem tudja, hogy az önmaga szó jelöli-e a jót és annak ellentéte a gonoszt, vagy épp fordítva – összeolvad, határaik elmosódnak, körvonalaiak szétesnek: „Minden jel arra mutat, hogy azon az estén, amikor a sebhelyedet szerezted, Voldemort képességei részben átszálltak rád. Persze nem azért, mert ő így akarta...” elemzi Dumbledore, a varázslatok leleplezője, a retorikai alakzatok értelmezője Harry Potter egyÉNiségét. (13)

„A retorika mindezen esetekben az én felfedezésének kulcsaként működik, még hozzá annyira olajozottan, hogy az ember már-már gondolkodóba esik afelől, vajon valóban a zár formálja-e a kulcsot, vagy pedig fordítva áll a dolog, s arról van szó, hogy fel kellett találni egy zárat (mögé pedig egy titkos szobát vagy szelencét), csak hogy a kulcs működhessen. Mert ugyan mi is lehetne lehangolóbb, mint egy halom mesterien csiszolt kulcs, melyek csak céltalanul hevernek [vagy szállnak – S. E. megjegyzése] a nekik megfelelő, kinyitásra érdemes zárok hiányában?” (14) És valóban, a regényben sem kerül a többi kulcs a neki megfelelő zárba, holott a kastély-labirintus végtelen számú szobából áll, melyekből csupán néhány tárja fel rejtélyét. Úgy tűnik, hogy ezek a kulcsok és ajtók csak arra szolgálnak, hogy elrejtsek a titkot, vagyis az igazságot. A főhős mindig rátalál a kulcsra, zárba, ajtóra és megoldásra (vagy legalábbis a vélt kulcsra, zárba, ajtóra, megoldásra), ám mindegyik kötet csak egy zsákutcát mutat, mutathat meg, amely segít elleplezni a végső igazságot, ami nem más, mint önmaga leleplezhetetlensége: „Talán nincsenek is ilyen zárok, s talán a legeslegesiszoltabb kulcs – a kulcsok kulcsa – az lesz, amelyik nyitja

Pandóra szelencéjét, melyben épp ezt a legsötétebb titkot rejtegetik. Ez azt jelentené, hogy létezik legalább egyetlen zár, amelyet érdemes volna erőszakkal feltörni: az Én mint a személyiség könyörtelen bomlasztója.” (15)

A szöveg éppen a nyelv természetéből adódóan nem képes túllépni önmagán, amit létrehoz, megfogalmaz, azt egyben megsemmisíti, elhomályosítja. Érdekes módon majdnem minden Harry Potter-kötetben találunk egy olyan rejtélyes tárgyat, mely épp úgy működik, mint ez a szöveg és mint minden szöveg: a vágyat testesíti meg, hogy bekebelezzük, magunkévá tegyük, hogy így aztán ő kebelezzen be, uralkodjon fölöttünk, elpusztítsa az Ént és vele együtt saját magát, a nem-Ént. „Edevis Tükrének” hatalma épp abban áll, hogy az Én legfőbb vágyát addig ismétli, míg az Én szétszóródik ebben a vágyban és már nem tud másra vágyani, csak a tükkörre. Vagyis a tükör elveszti erejét. A „Bölcsek Köve”, mely a legfőbb hatalom: az örök élet és gazdagság őrzője, csak azé lehet, aki nem akarja hatalmában tartani, mert aki akarja, azon ő hatalmasodik el, és képes elpusztítani (ez a tárgy tehát hasonló módon működik, mint az „Egy Gyűrű”). A „Tűz Serlegét”, a legdicsebb győzelem jutalmát az érdemli ki, aki nem akarta megnyerni, és akiben ott van az ambíció, az halálát leli általa, miközben a serleg is átváltozik.

Mindezek egytől-egyig önmagukat felszámoló trópusok, melyek megsemmisülésük előtt még leleplezik az Ént és elpusztítóját, a nem-Ént, hasonlóan az Írás trópusának trópusához, Tom Denem Titkos Naplójához, mely a szöveg, a kommunikáció paradoxona. (16) A napló őrzi Voldemort emlékeit, Voldemort tudatát, Voldemort, aki csak úgy tud újra feltámadni, ha valaki ugyancsak neki ajándékozza gondolatát, személyiségét, önmagát. A napló csak úgy lehet több pusztá papírkötegnél, ha valaki elkezd olvasni, vagyis elkezd maga is írni, ha meg akarja érteni és ezért képes kockára tenni saját Énjét. (17) Minél többet ír, annál többet elárul magából, annál jobban birtokába veszi őt a másik. Tom Denem

(Voldemort egyik neve) annál jobban tudja irányítani áldozatát, minél többet tud róla, de ez fordítva is igaz, minél többet tud meg róla a másik, annál könnyebben leleplezhető ő is. (18) Így a két személyiség lassan egymásba folyik, összemosódik; kibogozhatatlanná válik, hogy meddig tart Én és nem-Én: „A sok ember közül, aki ráakadhatott volna, épp hozzád került, épp ahhoz, akire a leginkább kíváncsi voltam...” – mondja Tom Denem Harrynek, és ezzel kifejezi önmaga és a másik megismerésének vágyát, vagyis nemcsak Harry törekszik Voldemort felé, de ez fordítva sem lehet másképp: kölcsönös a vágy, hogy elpusztíthassák és felépíthessék egymást és magukat: „Nyilvánvaló volt, hogy Mardekár utódját keresed [mármint Harry Potter – S.E.], és [...], hogy kerül, amibe kerül, meg akarod oldani a rejtélyt.” (19) Éppen ez a folyamatos törekvés, megértés utáni vágy és a megértés folyamata során fellépő új személyiség akadályozza a teljes megértést, hiszen épp a megértés során létrejövő tudás nem lehet e megértés része: „»Önértés«: talán megtévesztő a kifejezés, amelyet használtam, s amelyet a modern protestáns teológiához kapcsolódva – sőt a heideggeri nyelvi hagyományhoz is kötődve – természetesnek találtam. Az új szó igazából arra mutat rá, hogy itt bizony éppen nem az öntudat rendíthetetlen bizonyosságáról van szó. Az »önértés« kifejezése sokkal inkább pietista melléklöngével rendelkezik, s felidézi, hogy az embernek épp hogy nem sikerül önmagát megértenie, és hogy önértés és önbizonyosság e kudarcán keresztül kell a hit felé tartó útnak vezetnie. Ez egyúttal mutatis mutandis érvényes a szó hermeneutikai használatára is. Az emberek számára az önértés egyfajta befejezhetetlenség, mindig új vállalkozás, mindig új alulmaradás. Az önnön létének tekintetében magát megérteni akaró ember a halál tökéletes érthetlensége előtt találja magát.” (20)

Harry Potter megnevezi saját magát, ezzel felfedi kilétét a rejtőzködő Másik előtt, de ezzel az aktuálisan a másikat is önleplezésre kényszeríti. A gonosz sosem maradhat névtelen és személytelen, nem marad-

hat „Tudodki”, a végső összecsapás előtt mindig fel fogja fedni magát és ezzel el is veszi a győzelem lehetőségét, hiszen egyetlen létmódja a retorika, a rejtőzködés. Am nem tudja legyőzni az Én sem, hiszen a megismerés által magába is olvasztotta és már nem tud tőle szabadulni, egymás részeivé váltak. Csupán magukat megsemmisítve semmisíthetik meg egymást, de csakis a folyamatos újakezdés reményében. „A szöveg bölcsessége önromboló (a művészet igaz, az igazság viszont megöli magát), ez az önrombolás azonban vég nélkül áthelyeződik az egymást követő retorikai megfordítások során”. (21)

Vagyis onnantól, hogy először leíródik: Harry Potter..., a szöveg folyamatosan írja, újraírja magát, és ebben az írásfolyamatban csöppnyi szünet csak akkor áll be, mikor leadam ezt az írást a szerkesztőségbe.

Jegyzet

(1) „Egyáltalán nem létezik a nyelv nem-retorikus ’természetessége’, amelyre apellálhatnánk: a nyelv maga szintisztán retorikai fogások eredménye.” Nietzsche, Friedrich: „Retorika”.. (ford. Farkas Zsolt) In: Thomka Beáta (1997, szerk.): *Az irodalom elméletei IV.* Jelenkor, Pécs. 21.

(2) de Man, Paul (1999): „*Én (Pygmalion)*”. (ford. Fogarasi György) In: uő: *Az olvasás allegóriái.* Ictus és JATE Irodalomelméleti Csoport, Szeged. 234. A teljes idézetet lásd a második részben. vö. (14), (15)

(3) V.ö.: Rowling, J. K.: *Harry Potter és a bölcsek köve.*

(4) Rowling, J. K. (2000): *Harry Potter és a bölcsek köve.* (ford. Tóth Tamás Boldizsár) Animus, Budapest. 55.

(5) Rowling, J. K. (2000): *Harry Potter és a Tűz Serlege.* (ford. Tóth Tamás Boldizsár) Animus, Budapest. 73–82.

(6) Nietzsche-től idézi de Man, Paul (1999): „A trópusok retorikája (Nietzsche)”. (ford. Fogarasi György) In: uő: *Az olvasás allegóriái.* Ictus és JATE Irodalomelméleti Csoport, Szeged. 156.

(7) Rowling, J. K.: *Harry Potter és a bölcsek köve.* 11.

(8) Nietzsche-től idézi de Man, Paul: „A trópusok retorikája (Nietzsche)”. i.m. 157.

(9) Uo. 149.

(10) Uo. 159.

(11) „Kedves professzorasszony, egy olyan ragyogó elme, mint kegyed, igazán a nevének nevezhetné őt. Mire jó ez a tudjakizés? Idestova tizenegy éve győzködök mindenkit, hogy nevezze őt úgy, ahogy hívják: *Voldemortnak*.” Rowling, J. K.: *Harry Potter és a bölcsek köve.* 15–16.

(12) de Man, Paul (1999): „Szemiológia és retorika”.

(ford. Fogarasi György) In: uő: *Az olvasás allegóriái*. 32.

(13) Rowling, J. K. (2000): *Harry Potter és a titkok kamrája*. (ford. Tóth Tamás Boldizsár) Animus, Budapest. 308–309.

(14) de Man, Paul: „*Én (Pygmalion)*”, i.m. 234.

(15) u. az.

(16) A szöveg fogalmáról és létmódjáról a hermeneutika adja a legáltalánosabb vizsgálati módszereket: nem a valamilyen jelentéssel ellátott, a valamilyen jelentést hordozó szöveget vizsgálja, hanem a szöveg általi szituatív megnyilatkozást, illetve a dialogikus meghatározottságú megértés kérdés-felelet logikáját tekinti mérvadónak, s így értelemszerűen mindkettő arra a következtetésre jut, hogy a szövegek ab ovo nem rendelkezhetnek jelentéssel, csupán *nyerhetnek* jelentést, vagy a dialogikus reflexió folyamán jelentésük *keletkezik*. Sőt, Jausse e tekintetben még tovább is megy, amennyiben azt állítja, hogy míg a modernség kezdetén az idegen szöveg monologikus identitásának fenntartása olyan igényként élt az akkori hermeneutikában, amely azután a mindig csak parciális megértés elvébe torkollott, addig az új hermeneutika szövegfelfogása épp abban különbözik a modernség korát bevezetőkétől, hogy képes felfüggeszteni ezt a beleérzés-logikájú megértésmódot és egy nem-divinatorikus koncepcióban a horizontösszeolvadás hermeneutikai reflexiójával oldja fel a befogadó és az idegen szöveg elválasztottságát: a másság, az idegenség érzése így önmagunk megértésévé válik.” Kulcsár Szabó Ernő: A szöveg mint recepcióesztétikai probléma. *Literatura*, 1991/2. 131–132.

(17) „A lét »helyes« megértése, »objektív« megismerése helyett arra irányult, hogy »mit ad nekünk a szöveg a saját létmegértésünk lehetőségéül!» Kulcsár Szabó Ernő: A szöveg mint recepcióesztétikai probléma. *Literatura*, 1991. 2. 127.

(18) „Leggyötrőbb félelmeiből, legrejtettebb titkaiból táplálkoztam, és egy idő után már erősebb voltam, mint ő. Elég erős ahhoz, hogy most már én osszam meg vele titkaimat, én öntsem át belé azt, amit a szívémben rejtek...” – mondja Harrynek Tom Denem a Napló rejtélyéről. Rowling, J. K.: *Harry Potter és a titkok kamrája*. i.m. 288.

(18) Uo. 289–291.

(19) Gadamer, Hans-Georg: Dekonstrukció és hermeneutika. *Alföld*, ???.

(20) de Man, Paul: „A trópusok retorikája (Nietzsche)”. i.m. 159.

Irodalom

Kulcsár Szabó Ernő (1991): A szöveg mint recepcióesztétikai probléma. *Literatura*, 2.

de Man, Paul (1999): *Az olvasás allegóriái*. Ictus és JATE Irodalomelméleti Csoport, Szeged, 13–35, 110–183, 216–254.

de Man, Paul (1996): A temporalitás retorikája. In: Thomka Beáta (szerk.): *Az irodalom elméletei I*. Jelenkor – JPTE, Pécs.

Gadamer, Hans-Georg: Dekonstrukció és hermeneutika. *Alföld*, ???.

Nietzsche, Friedrich (1997): *Retorika*. (ford. Farkas Zsolt) In: Thomka Beáta (szerk.): *Az irodalom elméletei IV*. Jelenkor, Pécs.

Rowling, J. K. (2000): *Harry Potter és a Bölcsek Köve*. (ford. Tóth Tamás Boldizsár) Animus, Budapest.

Rowling, J. K. (2000): *Harry Potter és a Titkok Kamrája*. (ford. Tóth Tamás Boldizsár) Animus, Budapest.

Rowling, J. K. (2000): *Harry Potter és az Azkabani Fogoly*. (ford. Tóth Tamás Boldizsár) Animus, Budapest.

Rowling, J. K. (2000): *Harry Potter és a Tűz Serlege*. (ford. Tóth Tamás Boldizsár) Animus, Budapest.

Somorjai Eszter

Mese az elfojtott erkölcsiségről és a kriminalitásról

Wilhelm Stekel Freud első és legbensőbb munkatársai közé tartozott. Nevéhez fűződik az aktív analitikus technika megalapozása, az elsőbbség Freuddal szemben az Én és az Ösztön-Én közötti konfliktusok kompromisszum-, illetve tüneteképző szerepének elmélete terén, az annullálás fogalma szemben a freudi elfojtással, az álomszimbólika tanának és az álomértelmezés technikájának kiszélesítése, a kriminális ösztön felvétele és az elfojtott erkölcsiségről szóló tanítás.

Freud életrajzírója meséli: „Egyszer megkérdeztem Freudot, vajon az ’én-ideált’ általános érvényű, jellegzetes tulajdonságnak tartja-e, mire Freud meglepett arckifejezéssel válaszolta: „Úgy gon-

dolja, hogy Stekelnek van ’én-ideálja?’” (Jones, 1973. 414.)

Nem lévén illetékes e kérdésben dönteni, inkább fölteszek egy másikat: mi is az, ami Freud szerint Stekelnek vagy van,